

Анотація

Тузов Д.А. Мотиваційний аспект маніакальних злочинів проти особи.
– Стаття.

Маніакальний злочин може мати не один, а два і більше мотиви. Спрямованість мотивації і жорстокість дій маніакальних злочинців залежить від біопсихологічних, соціальних і ситуативних факторів. Елементи мотивації маніакальної поведінки можуть обумовлюватися давно забутими конфліктами, як затяжними, так і швидкоплинними, які можуть спливати із підсвідомої пам'яті під впливом зовнішніх подразників.

Ключові слова: мотив, мотивація, маніакальний злочин, механізм маніакальних злочинів, кримінально-правове регулювання боротьби з маніакальною злочинністю.

Summary

Tuzov D.A. A motivational aspect of maniac crimes against a person. – Article.

The maniacal crime could have more than one motives. The orientation of motivation and cruelty of actions of maniacal criminals depends on biopsychological, social and situational factors. Elements of motivation of maniacal behaviour can be caused for by the both long and rapid forgotten conflicts which can emerge from subconscious memory under the influence of external stimulants.

Key words: motive, motivation, manic crime, manic crimes mechanism, criminal-legal regulation of anti-manic crime.

УДК 343.911:340.11:165.12

Р.Ю. Бурбело

**СПЕЦИФІКА ПРАВОСВІДОМОСТІ ОСОБИ
ПРОФЕСІЙНОГО ЗЛОЧИНЦЯ**

Особистість людини, що скоїла злочин, є одним з об'єктів вивчення у кримінології. Правосвідомість та мотивація злочинів є ядром внутрішньої структури особистості, що впливає на її активність. Мотиви як спонукальні причини поведінки людини виникають під впливом її потреб та інтересів. Потреби, соціальні норми і ціннісні орієнтації є внутрішніми компонентами особи, під дією яких формується мотив злочину.

Але чому, маючи однакові потреби та інтереси, одна людина стає на злочинний шлях, а інша залишається законослухняним громадянином?

Актуальність вибраної теми пояснюється тим, що розуміння правосвідомості особи професійного злочинця – одна з не вирішених проблем в галузі не тільки кримінології, але й взагалі правової науки та юридичної практики. Враховуючи наукові розробки аналізованої проблеми, дотепер немає вичерпної ясності в розумінні природи мотиву злочину і визначення рівня правосвідомості особи професійного злочинця.

Саме дослідження особливостей особи професійного злочинця дозволяє ознайомитися зі складним комплексом властивостей, що характеризують злочинця. Цей комплекс містить соціально-демографічні, кримінально-правові, етично-психологічні ознаки.

Характеристику особи злочинця за соціально-демографічними та кримінально-правовими ознаками можна отримати при вивченні кримінальних справ, статистичних звітів, публікацій в засобах масової інформації, тому вказані вище характеристики в рамках даної статті розглядатися не будуть.

Предмет дослідження складають саме такі властивості особи злочинця, про які неможливо дізнатися, вивчивши кримінальні справи, статистичні дані, публікації в періодичних виданнях, тому як джерела кримінологічної інформації при проведенні дослідження особи професійного злочинця доцільно проаналізувати твори табірної прози з метою отримання унікальної інформації про особу злочинця.

Одним з елементів кримінологічної характеристики особи злочинця є його особливе ставлення до закону. Необхідно розглянути ставлення злочинця до двох видів законів: по-перше, до закону як державному, загальнообов'язковому для всіх без виключення громадян нормативно-правовому акту; по-друге, до закону злочинного світу – «кодексу» особливих правил поведінки, обов'язкових для виконання всіма, хто належить до злочинного світу.

Саме правосвідомість визначає ставлення людини до закону. Нормальна правосвідомість має свою мету і мотиви, згідно з якими і діє законотворчий громадянин. Якщо ж людина зневажає мету права, свідомо скоюючи злочин, то виникає питання: який рівень правосвідомості у цієї людини і чи є вона у неї? Чому злочинець, повністю ігноруючи закони держави, шанує і дотримує закони злочинного світу?

На думку І.А. Ільїна [5, с. 43], злочинець винен в тому разі, якщо він порушив норму позитивного права заради такої своєї приватної мети, яка несумісна з вільним, справедливим і мирним співжиттям людей. При цьому головним критерієм винності злочинця є визначення виду протиправності, яка зародилася в душі останнього.

Для порівняння необхідно звернутися до теорії «кругів спілкування» Сатерленда, згідно якої злочинній поведінці вчать при взаємодії з іншими особами [11, с. 184]. Ця взаємодія відбувається в процесі комунікації в первинних групах – у середовищі злочинців. Оскільки уявлення останніх сприяють порушенню закону, людина, яка опинилась в злочинному середовищі, починає переймати її закони, навчатися цим законам, а потім і жити згідно з ними.

Злочинець дотримується «своїх законів» не внаслідок самостійного вільного і усвідомленого вибору, а тому що так роблять інші, старші злочинці, тому що тільки так можна вижити, залишаючись злочинцем. У творах В. Шаламова людина не витримує, втрачає правосвідомість і перетворюється на матерію, з якої будівники (закоренілі злочинці) роблять все, що забажають [10, с. 137]. Людина стає злочинцем.

Кажучи про закони злочинного світу, необхідно зазначити, що в злочинному світі існують подвійні стандарти. Це розділення на «своїх» і «чужих», подвійна мораль. Суть цих законів в тому, що до злочинців – «своїх» і не злочинців – «чужих» застосовуються різні закони, різні норми поведінки, що свідчить про необ'єктивне ставлення злочинців до права, до законів. Оскільки нормальна,

здорова правосвідомість виходить з принципів загальності, об'єктивності, можна зробити висновок, що для злочинців правосвідомість є соціальною нормою, а не цінністю.

Згідно теорії «кругів спілкування» Сатерленда, оскільки злочинні погляди є нормою в злочинному суспільстві, людина не усвідомлено їх запам'ятовує і засвоює (11, с. 185). А якщо це відбувається не усвідомлено, закони для злочинців є соціальною нормою, а не цінністю, адже остання передбачає самовизначення та усвідомлення.

Особливий інтерес для дослідження становлять закони злочинного світу. Так, наприклад, згідно зі злочинним законом злочинець не повинен займати в ув'язненні будь-які адміністративні посади, виконання яких ввіряється ув'язненим [10, с. 17].

При проведенні дослідження знаходить підтвердження той факт, що злочинців не зупиняють навіть «свої закони». Тому, якщо злочинцям потрібно задовольнити свої потреби, зробити більш комфортним своє життя, вони, не дотримуючи «своїх законів», можуть скоїти злочин навіть щодо своїх товаришів по камері.

Проаналізував особу злочинця, описаного у творах В. Шаламова, можна зробити такі висновки. По-перше, основою деформації правосвідомості злочинця є норма, яка заперечує цінності права. По-друге, закони злочинного світу не є правовими нормами, а по суті є соціальними нормами кримінальної субкультури, отже, і самі злочинці не ставляться до своїх законів як до цінності. По-третє, правові норми, діючі в державі, для злочинця є соціальними нормами чужої для нього субкультури.

Наявність правосвідомості залежить від розвинутого та закріпленого у душі морального та етичного виховання. І.А. Ільїн підкреслює, що духовне життя саме по собі є завжди знаряддям морального виховання душі і джерелом її етичної сили [5, с. 50]. Якщо людина живе, поважаючи безумовні цінності, то саме вони і утримують її душу від різного роду спокус – від дрібних правопорушень до тяжких злочинів.

Кримінальна субкультура базується на дефектах правосвідомості, які можна назвати по-різному: правова непоінформованість, правовий нігілізм, правова безкультурність, правовий негативізм і правовий цинізм. При цьому дефекти правосвідомості усугубляють дефекти етичної свідомості, що заперечує загальнолюдським принципам моралі.

Як затверджує В.Шаламов в своїх творах, в таборі нічого не залежало від етичних якостей, переконань, віри. Табір породжував певні моральні принципи, згідно з якими вимушені жити всі, хто в ньому перебуває: «Канонічний, класичний «ближній» не полегшить твою душу, а сорок разів продасть тебе начальству: по своїй посаді стукача і сексота, а то і просто ні за що – по-російськи» [10, с. 255-257].

Згідно теорії «кругів спілкування» Сатерленда людина, знаходячись в якому-небудь суспільстві, починає переймати всі правила цього суспільства, а потім і жити за його законами. В таборі політичні ув'язнені знаходилися разом з

блатними. З часом погляди перших і других відносно людських цінностей співпали. Отже, не було внутрішнього настрою для протистояння злочинному світу.

В.Шаламов як яскравий приклад згадує інтелігентів, які зробили саме блатні межі таємними межами своєї поведінки на волі [10, с. 217]. Більшість людей, які опинились в таборі, в злочинному оточенні, стали засвоювати злочинну мораль, підлабузнюючись справжнім злочинцям – блатарям.

Слід відмітити, що і «свою» блатну мораль злочинець сприймає не як цінність, а як соціальну норму. Про це свідчить однакове презирливе ставлення як до жінок «чужого світу», так і до «своїх». Єдина жінка, яка поетизована блатним світом, – це мати злодія. Проте цікавим є той факт, що культ матері при злобному презирстві до жінки взагалі – етична формула кримінальщини в жіночому питанні. Ніхто із злодіїв ніколи не послав своєї матері ні копійки грошей, навіть не допоміг їй, пропиваючи, прогулюючи вкрадені тисячі грошей.

На основі вищевикладеного можна зробити ряд висновків про ставлення злочинців до моралі. По-перше, злочинці, володіючи деформованою етичною свідомістю, що нехтує моральними принципами, заперечують цінність таких моральних цінностей, як совість, любов, честь, обов'язок. По-друге, моральні закони представників злочинного світу є набором соціальних норм, властивих більшості людей в даному злочинному суспільстві, тому злочинці ставляться до своїх моральних законів як до соціальних норм, а не як до цінності. По-третє, злочинець розглядає мораль як соціальну норму чужої для нього субкультури, протиставляючи її своїй злочинній моралі.

Розглядаючи питання про ставлення злочинця до релігії, перш за все необхідно зазначити, що право наказує і забороняє тільки зовнішні діяння людей. Право, на думку І.А. Ільїна, не може і не прагне регулювати своїми розпорядженнями душевно-духовне життя людини і акцентує увагу на тому, що зовні може виявитися, оскільки безглуздим було би наказувати людині в обов'язковому порядку такі діяння, цінність яких не піддається ні обліку, ні перевірці [5, с. 146-147].

Право закріплює лише мінімум необхідних правил у вузьких сферах діяльності, які повинен дотримувати громадянин держави. Моральні закони дещо ширше правових за своїм змістом: різницю між ними і правовими законами складають ті правила, недотримання яких засуджуються з етичної точки зору, проте не передбачають юридичної відповідальності.

Справжня релігійність визначає ставлення до права і до правосвідомості. Сама релігія неможлива без права і без правосвідомості. Релігійність – духовний стан, що має сенс і цінність тільки при автономному прийнятті особистою душею. О. Солженіцин та В. Шаламов акцентують увагу на тому, що злочинець, який став релігійним в таборі, не має справжньої релігійності. Це вимушений крок, потреба, викликана важкими умовами, в яких опинився злочинець. В релігійності злочинець хоче заглушити свою жалість до самого себе, але ніяк не очиститися, покаятися за досконалий злочин.

Звідси можна зробити висновок, що злочинець сприймає релігію не як цінність, а як засіб приглушення своєї образи за те, що опинився у в'язниці

і тепер вимушений терпіти незручності, а справжнього покаяння від нього можна не чекати. Злочинець апріорі вже не може бути людиною релігійною, оскільки до релігії злочинець звертається після здійснення злочину, щоб знайти віддушину. Це не є свідомим вільним вибором. В «Очерках преступного мира» В. Шаламов, кажучи про релігійність злочинця, показав, що для представників блатного світу прояв релігійності обмежується марновірствами, які по своїй суті є соціальними нормами, злочинними звичаями і входять до блатного кодексу.

Проаналізувавши ставлення злочинця до релігії, можна сформулювати ряд висновків. По-перше, злочинці не приймають цінність релігії як надприродного прояву добра. По-друге, релігія для представників злочинного світу не є цінністю, а лише соціальною нормою, про що свідчить велике число марновірств, властивих кримінальній субкультури. По-третє, релігія для злочинця є соціальною нормою чужої для нього субкультури.

Вивчення й аналіз правосвідомості особи злочинця і мотивації злочинів має велике значення для прогнозування злочинної поведінки. Знаючи найтипівіші криміногенні відхилення, якими злочинна поведінка відрізняється від правомірної, і зіставляючи їх з реальною мотивацією поведінки злочинців, можна передбачити можливі варіанти поведінки цих осіб.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. Із змінами, внесеними згідно із Законом від 8 грудня 2004 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 2.
2. Кримінальний кодекс України за станом на 15 квітня 2005 р. / Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.
3. Антонян Ю.М. Изучение личности преступника: учеб. пособ. / ВНИИ МВД СССР. – М.: ВНИИ МВД СССР. – 1982. – 234 с.
4. Долгова А.И. Правосознание и его дефекты у совершеннолетних правонарушителей. – М., 1972. – 437 с.
5. Ильин И.А. О сущности правосознания. – М., 1977. – 257 с.
6. Источниковедение: Теория. История. Метод. Источники российской истории: учеб. пособ. / И.Н. Данилевский, В.В. Кабанов, О.М. Медушевская, М.Ф. Румянцева. – М., 1998. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.avorhist.narod.ru/publish/istved1-1-3.html>.
7. Карпец И.И., Ратинов А.Р. Правосознание и причины преступности // Гос. и право. – 1968. – №12.
8. Сияевский А. Срез материала (О рассказах В.Шаламова). Шаламовский сборник: / сост. В.В. Есипов. – Вологда, 1994. – Вып. 1. – С. 224-229.
9. Солженицын А.И. Архипелаг ГУЛАГ: в 3-х ч. – М., 1987. – 578 с.
10. Шаламов В.Т. Собрание сочинений: в 4-х т. / сост., подгот. текста и прим. И. Сиротинской. – М.: Худож. лит.: ВАГРИУС. – 1998. – Т.2: Колымские рассказы. – Содерж.: Очерки преступного мира; Воскрешение лиственницы; Перчатка, или КР-2; Анна Ивановна: Пьеса. – 547 с.
11. Theoretical Criminology, Fourth Edition, by the late George B.Vold, Thomas J. Bernald, and Jeffrey B. Snipes, New York Oxford, Oxford University Press, 1998; P. 184-185.

Анотація

Бурбело Р.Ю. Специфіка правосвідомості особи професійного злочинця.

– Стаття.

Розуміння правосвідомості особи професійного злочинця – одна з не вирішених проблем в галузі не тільки кримінології, але й взагалі правової науки та юридичної практики. Саме дослідження особливостей особи професійного злочинця дозволяє ознайомитися зі складним комплексом властивостей, що характеризують злочинця.

Ключові слова: професійна злочинність, особа професійного злочинця, правосвідомість особи злочинця, мотивація злочинів, криміногенні відхилення.

Summary

Burbelo R.J. A specific of sense of justice of face of professional criminal.

– Article.

In the criminology and in a legal science and practice in general the understanding of legal capacity of the professional criminal is one of the unsolved problems. The research of features of the professional criminal allows familiarizing with a difficult complex of properties which characterize the criminal.

Key words: professional crime, professional criminal personality, criminal justice, criminal motivation, criminal deviation.

УДК 343.26

А.І. Марчук

НАЦІОНАЛЬНІ І МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ КЛАСИФІКАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Відповідно до теорії «диференційованого зв'язку», злочини відтворюються в суспільстві в результаті зв'язку окремих людей або груп з моделями поведінки. Чим більш часті і стійкі ці зв'язки, тим більше вірогідність, що індивід стане злочинцем. Засвоєння моделей негативної поведінки найяскравіше виявляється у осіб засуджених до позбавлення волі. Слід зазначити, що саме в цьому середовищі виникає необхідність класифікувати засуджених так, щоб звести до мінімуму негативні наслідки такого спілкування.

Питання класифікації засуджених – досить складна теоретична і практична проблема, яка ще не отримала ґрунтовної наукової розробки у сучасній вітчизняній теорії. Немає поки що єдності поглядів на неї й у практиків.

У науковій літературі цю проблему розглядали, такі науковці, як Ю.М. Антонян, М.І. Бажанов, А.В. Брилліантов, М.О. Беляєв, О.А. Герцензон, С.І. Дементьєв, А.Ф. Зелінський, О.І. Зубков, І.І. Карпець, В.М. Кудрявцев, О.С. Михлін, А.Є. Наташев, І.С. Ной, С.В. Познишев, О.Л. Ременсон, М.С. Рибак, А.Х. Степанюк, М.О. Стручков, Ф.Р. Сундуков, В.І. Селіверстов, В.М. Трубніков, В.М. Утевський, В.П. Філонов, В.З. Фетисов, А.І. Фролов, О.Г. Фролова, Ю.М. Ткачевський, Б.С. Утевський, О.В. Шаміс, Є.Г. Ширвіндт, І.В. Шмаров, О.М. Яковлев, та ін.